

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл
ФЕВРАЛЬ

18
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 42 (9118)
Өртөө 2 жол.

Тоску беш чылдың шийт-
пирлиг үшкү чылының февраль
айы орту эрти. Совет Тыва-
ның улус ажил-агыйының бүгү
адырларының ажил-ишчилери,
социалисттик бедик хүлээлгеле-
ривисти күүседир дээш күже-
нишкенин ажилдаалы!

СОЦИАЛИСТИК КУШ-АЖЫЛДЫН МААДЫРЫ
ЭШ Н. В. ПОДГОРНЫЙНЫ ЛЕНИН ОРДЕНИ-
БИЛЕ БАЗА «КАДЫР БОЛГАШ МАСКА»
ИНИГИ АЛДЫН МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАННААР
ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИН
ПРЕЗИДИУМУНУН
ЧАРЛЫ

Боммунисттик партияның болгаш Совет күрүениң мурвун-
га улут ачы-хавыялары дээш база төртүтүнгөн хүнүндө
бээр чеден харлаанынга холбаштыр СЭКП ТБ-ның Политбюро
кежигүтү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунун Дар-
газы, Социалисттик Куш-ажылдын Маадыры эш Николай Вик-
торович Подгорныйны Ленин ордени-биле база «Кадыр бол-
гаш Маска» ийги алын медаль-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунун Даргазының
оралачызы Т. КУЛАТОВ
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунун Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ.
МОСКВА, КРЕМЛЬ.
1973 чылдың февраль 16.

СОЦИАЛИСТИК ЧАРЫШ-ШИМЧЕДИКЧИ КҮШ

СОРУЛГАЛАР ТОДАРГАЙЛАТТЫНГАН

Тыва АССР-ниң Садыг министрствозунун болгаш оң ор-
ганизацияларының коммунисттериниң хуралы болуп эрткен.
Анаа 1972 ажил-агый чылының түңнөдөрин үндүрүп, тоску
беш чылдың шийтпирлиг үшкү чылының сорулгаларын
тодоргай чугаалашкан.

Министрствонун садыгжылары эрткен чылын 1971 чыл-
га боозарга, 8 миллион ажил рубльдин үлөтүр болгаш азы-
чем бараанарын ажилчы чонга саткан. 13 чаа магазинни,
3 столовалы аягылгалга кирген. Ында амгы үеңиң чаа де-
ригелерин тургускан. Садыгның культуразын бедидер, хер-
легенчилерин, негелдерин хандыра талазы-биле чамдык
ажылдары чорутканын хуралга демдеглезин.

Ынчалза-даа республиканың Садыг министрствозу нийти-
зи-биле үүрүмтөп сазар бараан саарылгазының планын чүг-
ле 98,7 хуу күүсеткен.

Хуралга санаа берген коммунисттер салдыгын сорулгалар-

ны чедишкенин боттандыра-биле садыгның депшилге-
лиг хевирлерин калбаа-биле негелдериниң, социалисттик ча-
рышты дээштик организацияларының эргежиң чугулазын
айтканын.

Бо чылын сес магазинни садыгжымы чокка ажилдаарыңа
шилчидер, беш магазинни, бир столовалы тудары нөрдүн-
ген. Минусинскиге кат-чимик, Кызылга картофель шыгжаар
чөрлерин тударын шийтпирлээн.

Садыг ажилдаачыларының ортузунга политмассалыг бол-
гаш юнионизмде ажилының деңгелин бедидерин хуралга
чугаалашкан.

Тоску беш чылдың шийтпирлиг үшкү чылының планын
болгаш хүлээлгелерин күүседир дээш бүгү чүүлдерин кылы-
рын коммунисттер шийтпирлээн.

Н. ВАНЬКОВ.

ДААРАНЫКЧЫЛАРНЫН А Ж Ы Л И Ж И

Сарыг-Септин амыдырал-
хандырылга комбинатының
ажыл-ишчилери бо чылын
чонга ачы-дуза чедирериниң
планын оонаалдарын дека-
брь 25-те күүсеткен, дээлге-
да ажыр бир муң рубльдин
ажылын кылырын, беш муң
рубльдин продукцияны сай-
гарарын хүлээген. Комбинат-
тың планын күүседириңе даа-
ранылга негизин коллектив
улуг үлүүн кирип турар.
Олар хеп даараарының
болгаш септариниң дээл-
газын январьда ажыр ботта-
дырган.

Даараныкчыларның аразы-
да мурнакчыларын саны чыл
кечкен тудум-на көүдөп ту-
рар. Оларның эң тергиле-
ринге Галина Фратушина, Ека-
терина Золотухина, Зинаида
Пышкина, Евдокия Тихкина
хамдаржыр.

Даараныкчыларның чедиш-
кенин күш-ажылының ачы-
зында амыдырал хандырылга
комбинаты январьның план-
ын оонаалдарын 111 хуу күү-
сеткен.

Т. ХЕРТЕБ.

Каа-Хем район.

СЕПТЕЛГЕ УДАВАС ДООСТУР

Ылай-бээр далашкан улус,
демир-дес далажы болгаш чу-
гаа-соот — машина-трактор
мастерскаянда ажил-иштин
түлүктүн херечилер тур.

Часкы хову ажилдары-
га ажилдаатканын бүгү техник-
санын септелгезин март бирге
чедир доозар бис. Хуусаа кы-
зырылган тудум, ажил-иш ба-
чын апарды. Септелгедө беш
бригада бар. Оларның кайсы-
даа өскөлөрүнө аштырбас
дээш социалисттик чарышка
идеяларын киржин, кызымак-
кай ажилдап турар — деп,
кажыктуу кол инженерин Ни-
колай Михайлович Сухов чу-
гаалган ор. Септор үжүрүт
45 тракторун 38-ин, 51
септан — 21-ин, 58 анд-
иштин — 26-ын, 21 туш-
иштин — 12-ын, 350 иш-
тин дегерезин беден септе-
эрин оон билип алдым.

Болжотун төп септелге ма-
стерскаяда. Ында азын-бүрү

мергежлениг өөрткен. Оон
ийи отуу база-ла токар ажи-
лы-биле танып: Васа — чола-
чы, Коля — механизация учи-
лициниң сүргүлү. Бо хүн-
нерде Алексей Попов сеп-
течилерин чагыны долу күү-
седиң, мактадың турар.

Бичешек өрөөл. Оон иштин
станок болгаш азын-бүрү де-
мир-дес долган. Ында слесарь
Геннадий Казачков ажилдап
турар. Геннадий чогадыкчы
санаа киниринге ымак. Эрте-
кен чылын каңнаштын та-
лазы-биле бир саналды кири-
ген. «Сибиряк» комбинатын
муфтазын аде кыткан. Ол
чартыкчы саналар шийткө-
түнгөн.

Үш дугаар бригаданың ме-
ханизаторлары андзын сеп-
тор хүлээлгедир. Михаил Чи-
товцев, Иван Арнак, Анатолий

К. ЧОДУ.

А. СОКУРОВТУҢ ФОТОЛАРЫ.

ЧУРУКТА: слесарь Г. Казачков.

ЧУРУКТА: үшкү бригада септелге үезинде.

ЧУРТТУҢ ХОВУЛАРЫНДА

Кубанын тараа шөлдөрүндө часкы хо-
ву ажилдары хун көлгөн тудум улам ка-
барып орар. Крым, Абхаз, Апапа райо-
нарның механизаторлары өскөлөрүн мур-
нап чаштырылганын эгелзэн. Эрте бижар
тараа культураларының баштайгы муң-
мун гектарлары чаштырган. Он-он муң
гектар шөлдөриңи шыгын башырган.

Абхаз районун СЭКП-ниң XXII съез-
дин аттыг колхозунун он агрегаты чылын
чажар кымыл-тасты чаштырып кирипкен.

Суза биле чочак-тараа ховулазын бол-
гаш чеге хергелер чочак-тараа чүс-
чүс гектар шөлдөрдө тарап.

Бо колхозун механизаторларының аразы-
нда калбарган социалисттик чарыштың
бирги олурунда тракторист Сергей Бу-
лацкий, Петр Мищенко чоруу турарлар.
Чаштырылганы эки шынарлыг чоруту-
шкан, хун нормазын олар ажыр күүседиң
турарлар.

КРАСНОДАР.

Оренбургтун тараа шөлдөрүндө бо хүн-
нерде ажил хаймышкыны чоруту-
турар. Шөлдөргө органиктг чешинчилде
сөөртүлгелерде муң-муң тракторлар бол-
гон автомашиналар халра туттуңган. Бо
чылдың чымында тараа тарыыр шөлдө-
рдө 4,5 млн. тонна органиктг чешинчи-
лигин чедирген. Оренбургтун тараа
шөлдөрүндө ол хире хой салып чешинчи-
лиге калган-даа сөөртүлгелер турган.

Ол ажилда тускайыттылган аэроплар
болгаш бригадалар боттандырып турар.
Сорокинский районун «Родина» колхозу-
нун тараажазы оон муң тонна одекти
сөөртүрүп планнаын турган. Транспорт
болгаш өдөк чүдүр-дүжүр херексел-

дер-биле бүрүн хандырткан механизатор-
ларның отряды ол оонаалды ийи
чартык катап ажыр күүсеткен.

«Сельхозтехника» каттыжымшының
бүдүрүлгелери тараажага улуг дуураң
чедирип турар. Ун бүдүрүлгелерде ажил-
агыйларың тараа шөлдөрүндө 29 отряд
ажылдап турар. Олар бо хүнгерде чедир
2 млн. тонна ажил чешинчилдиги шөлдө-
рдө чедирген.

Шөлдөргө органиктг чешинчилде
сөөртүлгелерин Бузулук, Абдулин, Красно-
гвардейск, Октябрь болгаш өске-даа рай-
оннарның тараажазы бедик темп-биле
чорудуп турар.

ОРЕНБУРГ. (СЭТА-ның көрр).

БЕЛОРУССИЯДА АЖЫЛ-ИШ

Белоруссияда техниканың часка беленин хынаар көрүдө
эгелей берген. Эрткен чылдың бо үезинде турганын беш
мун ажил — 70 муң трактор шүт беден. Бүгү трактор паркы-
ның 82 хууу ол. «Сельхозтехника» бүдүрүлге чед-
ириниң септген машина бүрүзүнө магадылал талонун тыныс-
ка. Хөрзүн болжаарында ажилдары болгаш тарылга чеп-
сек-херекселдерин белеткери база графини мурнап турар.
Ажил-агыйларың хой муруузу ол ажилдары доозуккан.
Ховуе үнүптеринге чүс муң ажил андзын, культуватор,
сезалка, картофель — тарыыр машиналар беден.

Минскийн радиозаводу Москваның, Ленинградтын, Киев-
тин, Ташкентиниң болгаш Ереванын садыг базазырынга
баштайгы бир түү чаа «Горизонт-104» телевизорларын чору-
дуп берген.

«Горизонт-104» бирги чергенин апарды. Оон-биле метр
болгаш дециметр хемчээлди, ак-кара, оңунг дүрүлөр дам-
чылар чалгыттары хулап алыр. Экраны 67
сантиметр хемчээлди кинескопу эң баштай ол те-
левизорга элпеп тургускан. Телевизорун үн дамчылар систе-
мазы тускай хааржактыг. Ону ангы блок кылдыр тургус-
кан, аппараттан ангы тургузуу, оон туржу кылдыр-даа
ажылап болур.

Завод бо чылын садыг четкизиңте 130 муң ыңдыг телеви-
зорну чорудуп бээр.

Чаа база бир эт — транзисторлук «Океан-205» радиопри-
емникти бүдүрүп үндүреринге белеткен турар. Ол радиопри-
емник 8 аялм чалгытлыг дамчылыгдарын хүлээп алыр,
оларның бежи — кыска чалгытлыг. Бо приемник базареа-
ларында, доктаамал талаларың электри дамчылыгдары-
нда бээр электри күжү-биле ажилдаар. Моон мурунда бүдү-
рүп үндүрүп турган транзисторлук радиоприемниктен оон ма-
гаты ыңдыг.

Социализмниң акы-дунма чурттарында

**МУРНАКЧЫ
КОЛЛЕКТИВТЕРГЕ
ШАННАЛДАР**

БЕРЛИН. Бо хүннерде ГДР-
ниң Министрлер Чөвүлелиниң
болгаш Баттышкан тостуг не-
мец профвизилдериниң төп
баштаар чериниң шийчир
туктары-биле 1972 чылда улуг
чедишкенин берген болагы
дөш шапчаткан хой-хей үлөт-
пүр бүдүрүлгелеринге болгаш
албан черлеринге ол туктар-
нын тыпын турар.

Шапчатканын бирээзи
— Рига хоорайның дугуй бү-
дүрүр заводу пландан ажыр
60 муң дугуйн бүдүрүп үн-
дүргөн. Коллектив темпизин
бо чылын база кудулатпайн
турар. Январ дүргүзүндө бе-
зия пландан ажыр 1,5 муң
дугуйн бүдүргөн. Дугуй бүдү-
рер совет ажил-ишчилерин
хурдулазанын тын аягылап
турарымыс бистик чедишкени-
нерлиг болурууска улуг

дуза чедирген. Оон ачызында
куш-ажылдың бүдүрүлгүлүүн
6 хуу улгатылар арталыг
болган бис деп, заводтун
ажылчылары боттарының ху-
ралынга чугаалган.

Бедик шапчаларын да-
штын садыгның бүдүрүлгө че-
ри «Унитек», Магдебургтун
Э. Тельман аттыг машина за-
водунун коллективни, Бар-
Маркс-Штадт хоорайның күрү-
не театры база алган.

УЛУГ ӨЗҮЛДЕ

БРАТИСЛАВА. Бо чылдың
январьда Словакияның үлөт-
пүр бүдүрүлгүлүүн хемчээ-
ли эрткен чылдың ол үезинде
турганын 13,1 хуу улгаты-
кан. Бо чылдың баштайгы
айында бүдүргөн нийти про-
дукция Словакияга 1948 чыл-
да үлөтүр бүдүрүлгүлүүн
ийити хемчээлден апкан.

Республиканың улус ажил-
агыйының кол адырлары —
химия, металлургия, шия, цел-
люлоза-сазын бүдүрер үлөт-

пүрү онза чедишкенин
ажылдаан. Олар план оонаал-
дарында айтканын план
ылмыкын дөгээзи. Куш-ажыл-
дың бүдүрүлгүлүүн эрткен
чылдың январьда турганын 9,3
хуу улгатыкан.

Словакияның статистика өр-
гелелиниң ол түнүк-лери чар-
лаан динидамында чехословак
ажылчы чоннарын реакцияны
апкан, февраль тилегезиниң
25 чыл онша алдар болдур-
ган социалисттик чарыштын
ужур-дузанын демдеглезин. Ол
чарыш беш чылдың үшкү чы-
лын чедишкенин эгелзегерин-
ге чугула ролдуг болган.

**МУРЕШТИН
ЭРТИНЕЗИ**

БУХАРЕСТ. Чурттуң буру-
гу административтиг болгаш
культура төвү Тыргы-Муреш
хоорайга келген туристер ону
шынап-ла «Муреш арктика»
дээр. 30 муң чурттакчылыг
ол биче хоорай улусчу өргө-
чигирга чылдарының дүргү-

зунда 100 муң ажил чуртта-
кчылыг, чуртта сурагын үлөт-
пүр төвү боту берген.

Оон хевир-ишчиле көүдү-
лүр-де чартынын турар. Анаа
албан черлериниң чаа-чаа ба-
жынынын болгаш чуртталга
квартираларын тудуп тургус-
кан. Архитекторлар чаа ту-
дугларын бар турар бажы-
балгатын туттуңган алы-иш-
чин-биле чогулгалыг дүштү-
реринге доктаамал сагын са-
лың турар.

Бо беш чылды сөөлүрлер
хоорайга чаа чуртталга рай-
ону «Димбул Петруку» ту-
луп тургузар. Анаа 30 муң
ажыр чурттай бээр. Бир лицей-
ни, нийти өөрдилгенин үш
школаны, уруглар саатарын,
магазининиң турар деп ту-
рар.

1985 чылдан ылай Муреш
хемия он таламы эрик каны-
зынын деңгелдеринге чаа
чуртталга бажынынын ту-
луп калбартыр деп, хоорай
тудуучу планында айткан.

ПОЛЬШАНЫН «ЗАВОДТАР ЗАВОДУ»

ВАРШАВА. Польшаның ме-
таллургияны сайырадырын-
га, бүдүрүлгө черлерин чар-
тырылга Катувце хоорайның
чогуунда тургустуңган «Зиг-
мунд» завод чугула ролдуг.
Польшада заводтарын завод
дирин турар «Зигмунд» —
чуртта металлургия деригле-
риниң эң улуг бүдүрүлгө чери.

Заводтун кылгылары бедик
шынарлыг. Ничангаш оларын
делегей рыногунга сайгарып
чедишкенин чоруту турар.
Заводтун даштын чурттарда
чакыкчыларга бүдүрүп берип
турар продукциязынын кил-
лер оругалы 1970 чылда-
зында эрткен чылдан 13
катап улгатыкан. Ону ам деле-
гейниң 32 чүртү, оларның
арзында Совет Эмчелин бол-
гаш 3,44 кезигүренин өскө-
дө чурттар садып ап турар.

«РЕСПРОМУН» БҮДҮРҮП ТУРАП ЧАА БАРААННАРЫ

СОФИЯ. БУР-нун специа-
лизи тартыган ажил-агый ка-
тыжымшының «Респромун»
продукциясы делегейин хой-
хей чурттарында аажок су-
раглыг. Оон бүдүрүлгө черле-
ри чүдү-бүрү радиоэлектроника
аппаратуразын болгаш ха-
рыза техниказын, бүдүрүлгө,
технология ажилдарын кон-
трольдарыга ажилдаар стан-
цияларын, радиолокация стан-
цияларын бүдүрүп үндүрүп
турар. Делегейин алы-агы
хоорайларыңа эрттирген улус-
тар аразынын делегелдерин-
ге, армаркаларыңа ол кы-
лыгар 13 алдын медаль-биле
шапчаткан.

Каттыжымшының завод-
тары бо чылын продукция-
нын ассортиментиңиң оранчок
калбартыр.

(СЭТА).

«Тыва-кобальт» комбинаттын топ завод лабораториясынын коллективин бодунуу жумушунда тургустунган оорулардын чедиктеринин куушунуу. Лабораторияда шымрак бөлүмдөгү, ажал-жашаа, харымсалгалык мурунчалар кой. Чыжа, беким мергезилдик лаборант Эльмира Монгуш маада лабораторияны аяктайган баштайгы күндөн эгелен аяктайган. Аяда нарын анализатор кылар даалганы берип турары таварыкта энес.

Кызылдын педагогика институтунун биохимия факультетинин доценту Сениш Бузур-оолдун куш-ажыгыч базамы Тады-Ууланг ээлеге, «Тыва-кобальт» комбинаттын лабораториясында эгелен.

Дуржулгалык эш-оорунуу дуузын-биле ол лаборанттын ажалымдык чакыттары библии ап, мурунчаларын одуруучу кирген. Ажал-жаш, чакыс аай оорула коллектив кезиктирерин байыралаптырган.

ЧУРУКТА: лаборант химиктер Эльмира МОНГУШ биле Сениш БУЗУР-ООЛ ажал үзөндө.

Тайгаже углаан тудуглар

Чөөн-Хемчик районунун Чадаана хоорайда 463 дугаардык механикастаан колониянын Сат Бидир-оолга ууртунан тудугу бригадада «Сүт-Хол» совхозтун тудугу чаа тудуглар кылып турар. Эрткен чылда бо бригада совхозтун Кара-Чыраа салыбынын төүнгө ийн-ийн кварталарын 2 куртталга бажымдык болгон чаа клубтун тудуун доозуп, өскө-даа чууга тудуглар кылыртып илдепелдик кирикти, тудуг-монтаж ажалдары кылыртып чыл планын ажал күүсеткен.

Механикастаан колониянын бо бригадында шупту 12 тудугу бар. Олардын арасында Хомагыл Алдын-Херд, Монгуш Малча, Биче-оол Ондар болгон өскө-даа тудугулар беким мергезилдин көргүзүп, ажалы тудугуларын мергезилдин бекимдерин салып човалгы дуузалык турарлар. Мында бир хоочун тудугу-ла чаа ажалдык кирген ажалдардан ийн кылып бажымдык мергезилдин өөрдүп кылар чакыс болгон, Бригадада хоочундарын өөрдүп алганы ажалдардан

Хомагыл Оозак, Сат Кара-оол, Сарыглар Базыр-Сат, Монгуш Кызыл-оол болгон оон-даа өскө-даа кызыл болгон ажалымдык ажалдан турарлар.

Деминг, найырдык бо бригадада куш-ажыктын сагыла-чуруму бажык. Оон уламдык ажал бажымдык, туткан бажымдыктын шынары эки.

Сат Бидир-оол баштаан тудугуларын кылан тудугулар Сүт-Акс суурун көздөндө тайгаже улажып үтүпкөн. Чаа-чаа бажымдык немесип үтүпкөн чаа кудумчуу ажал Новай деп адаан. Бистин суурунустун ол чаа кудумчуу эрес-шым болуп, мактаган тудугуларын кыларда тудуг-монтаж ажалы кылыртын планын ажал күүсеткен. Тудугулар чооку каш чылдарда кой тудугуларын тудуп, ажалда кырылган. Тоску беш чылдык үшү чылда оларын кужу, дем-биле тудуглар бо кудумчуга улам немесип.

С. БИЧЕ-ООЛ.

Хүлээлгени амыдыралга

Намзыл-Ховуда чаа кыштагы көргө шына-ла чурттанган. Хей камажын тутканы, ында чуртталга бажымдык кылааны хынамчалык. Мал чөмөрүнүн кура-лары тургустунган, олары чаа таарымчалык.

Хей ажалынга 22 чыл болгон, «Тик-пелге» совхозтун хоочун-малчынарыннын бирозы Саян-Дор Ондардын ажал-жашын доочу-даа бол, чыраар бодомдун. Ол чаа кыштакта таарымчалык кайжа-хоразны кылыртып малчынын биче эвес уугу-хууу киргенни чаа демгелээр ажал.

Чайгы сөмүргөлгени эки организастаан-мындан, күсүк болгон кышы оларын чөп

ажылап, хайгааралды болгон чөмөрлө-нин экижигенинден оон төрүү 550 баш хойа менди, хур. Бо хүнгерге чөдир баштайгы оолдун 110 хойуку хураганы шупту бау.

Көдөз ажал-агалы ажалдарынын Бугу-зиели социалисттик чарыкынын эл-чынга кирген, малчын тодаргай хүлээлгени алган: чаш хураганга чидиргени бол-дурбас, хой бурзууге оонаштыр 3200 грамм дүктү кыргыны, бодунун күмү-биле 200 центир сизгени белетээр. Б. Ондардын сөзү оон боттук ажалындык карышпас.

С. САНДАН.

Тываның кооператорларында

ЭРЗИН районун эрткен юбилейлик чылда үүр-мекен салар бараан саары-газынын планын 101,2 хуу күтүсөдү, планда ажыр 40 муң рубльдин бараанын чонга саткан. Ажал оон мурундагы чылда деңгээрге эрткен чылдын чонга 218 муң рубльдин бараанын хойуу салды, багай эвес ажалдан.

Ол мышак чонга ном садарынын планын ажал күүсеткен. Ниятинин чөмөңгөлө чөдир баа коку туду-дөдө болгон, ажал-чөм, кылыртып шынары экижигени. Эрткен столвазын ком-мунисит куш-ажыл коллектив-ин деп беким деп дөдө дем-септишпаса. 1971 чыл-биле деңгээрге, 12 муң рубльдин продуктивизм хойуу бүтүргөн болгон юбилейлик чылда планын ажал күүсеткен. Бо куш-ажылдык чөдиринде дөдө, салдык болгон ниятинин чөмөңгөлө чөдиринин ажалдакчыларын күжө-нининин ажалымдык түн-нели дөдөн чонга чаа Эр-зин сууга болгон хуучуларын нияти хураалында дем-гелээр.

Район эрткен чылдын 97 муң рубльдин ажал оорулазын кырып алган. Эске-даа эвезин эвес чөдиринин чөдир алдыган.

Ыччалда-даа районун ажалымдык ажал-агалык чөдүр ажалымдык кой. Чыжа, хаб бажымдар чөдүр ажал илдепелде сөмөңгөлө турган чонгу хаб-биле чөдир хабдырбай болгон. Бекеттик контораны уагу, биче алгы-көп планын күүсетсе-даа эл, сүт, дүк түзөдөн дүк бекет-корюунин чыл планын эрткен чылдын күтүсөдү шыдааган.

Хуучулар хураалында райо-нун бо чылга социалисттик хүлээлгени хууш болгон. Чо-га үүрмөктөн салар бараан саарылазынын чыл планын

декабрь 25-ке чөдир күүсөдү. Планда ажыр 10 муң рубль-дик бараанын салар. Ханды-рымалык кулчурамын экижигер хөмөгөдө ажал. Ылангыч бараанга базарын сөз удаа организастаар. Чөм магазининин санды ажал чылар бараанарын боттары шына алган кассата эрткен төлөз депшидепел ажалга шыа чөдир.

Автолава малчыларга графия Бугулар доктаал үн-дөдө. Дөдө салдык дөдө кө-көк чөдүр тургузар. Көдөз чонга планда ажыр, 150 рубль-дик нөмүн салар.

Ниятинин чөмөңгөлөдө, бекет-корюунин, калдар-биле ажалымдык талаан-биле со-рулгаларын хураалга тодаргай чутулашкан. Эрткен районун шиктирер бо чылда Тос-Хем районун социалисттик чарык-ка кыйгырган.

Ч. СУЛДУМ.

ӨВҮРҮНҮН кооператорлары беш чыл, планын күүсө-дөдөдө үтүп кирип, шу-дугу ажалдан турар. Олар беш чылдын баштайгы чы-дары — 1971—1972 чылдарын планын 101,2 хуу күтүсөдү, планда ажыр 87 муң рубль-дик бараанын хойуу саткан. 1972 чылда районда салдык чөдиринин арасында социалисттик чарыкка Чаа-Суурда холушак бараанга магазинин (Эргекчилик В. Се-рен, салдыкызы С. Серен) олар эки түнөдөдөдө болуп, чыл планын ажал күүсеткен, районо баштаар чөдирини шы-чир Кызыл тутун база ажал шамалык алган. Хандыгай-тынын № 1 ажал-чөм садым-да С. Сат эргекчилик эргек-чи (салдыкызы В. Сат, О. Монгуш, М. Ооржак) ко-лектив база үр-түндөдөдө ажалдаш 90 рубльдин ажал шамалык алган.

Чокта чаа районун салдык ажалдакчыларын хураалында эрткен чылда ажалымдык

Районо баштаар чөдир кал-дар-биле ажалды кошканды, материал талаан-биле харым-салгалык ажалда кылыртын шына ал, таарымдык тур-гузар, оларга чогуур дуузын көргүзөдөдө чөдир чөдир. Олардын ажалга арга-мерге-жилди бекеттер хөмөгөдө сатып салбай, ревизия-хы-надаларын чогуур үзөндө кызыл турган. Оон уржуу-дан Хандыгайтын дежур-ный магазинин салдылган турган Вера Дажима, Вади-мир Дажима, Дорб-оол Оор-жак, Валентина Ооржак, Тор-галда ажал-чөм садымдын эргекчилик Рай Бад-Суур, Салгы магазинин эргек-чи Досуза Саяа олар өр-самчылдык болганар.

Өвүрүн кооператорлары ажалда мыдык чөдиринин чөдир дөдө кылаа чогуур хөмөгөдө хураалга чутула-жып, чыл планын чөдиринин

АНЫЯКТАРНЫН ЧУГУЛА СОРОУГАЛАРЫ

(ВЛКСМ Тыва обкомунун IV пленумундан)

Комсомол Тыва обкомунун IV пленумунда «ВЛКСМ ТЫ-нын VIII пленумунун түнө-лөдөдө болгон республика-нын комсомол организация-нын сорулгаларын чуту-галда» илеткедиге комсомол обкомунун бажы секретары А. А. Романов СЭКП ТЫ-нын декабрь Пленумунун шик-тирлеринде болгон СССР-нин 50 чыл оонга тураксааткан каттышкан байырлыг хураалга СЭКП ТЫ-нын Чыгыне сек-ретары эш Л. И. Брежневтин илеткедиге комсомолга ха-марымтыр айткан сору-галарын чутулашкан.

Тоску беш чылдын шик-тирлик үшү чылда чуту-дөдө ооналгаларын күүсө-дир эвес, харын ажал күүсө-дир, оон-биле катал со-циалисттик экономикаын бүтү ажалдарын улам беким тем-келерин чөдир ажал-биле ла-реазында чылдарын эргек-чугула кураавыларын тургу-зар ужурау бис. Салдыган сорулгаларын чөдир ап бөдү-нүн бүтү ажалдарын барын беш чылдын эрткен ийн чыл хө-рөңгөдө турар. Тыва АССР-нин үлөтүр продукциянын ния-ти хөмөгөдө ийн чылда 24 хуу өскөн, планда ажыр колдуу-да 7,5 миллион рубльдин продукциянын сайгарган.

Республиканын көдөз ажал-агалын көжүп турар. 1972 чылда тараанын нияти чыла-зы 297 муң тонна болгон, ол 1971 чылга бөдөдө 120 муң тонна кой. Юбилейлик чылда Каз-Хем, Танды, Бия-Хем райондарын, Кызыл хо-рай Советинин ажал-агалын кой ажалдап, хурунге та-раа садарын планын 2—3 катал ажыр күүсеткен илет-кедиге пленумга чутулашкан.

Республиканын комсомолчу-

лары болгон аныяктары бо уагу хөрекке биче эвес куш-ажылчын салымшкын кири-ген.

«Беш чылга — аныяктар-нын шалымчы ажал-ижи, мер-гезили болгон дилөшкени!» деп Бугу-эвилдин социали-сттик чарыкында республика-нын комсомол организация-ларыннын колдуу киришкен. Юбилейлик чылда социалист чарыкка чөдир алган чөдир-кинери дөдө комсомолдун Монгуш-Тайга, Овур район ор-ганизациялары ВЛКСМ ТЫ-нын шиктир Кызыл тутканы-биле шиктир.

Үлөтүр бөдүрүлгелерде, транспорт, тудуг организация-ларында болгон көдөз ажал-агалы уагу чөдир барын илеткедиге болгон санаа бер-генер чутулаш, оон чылда-гаанынын тодаралык, экин ажалын хөмөгөдөдө, арга-кураавыларын айткан.

Тос үлөтүр бөдүрүлгелери куш-ажылдын бөдүрүчүлүн бекеттерин планын күүсө-дөдөдө миллион ажал рубльдин нияти продукциянын чөдир бөдөдө. Тудуг материал-дарын чогуур үзөндө сөртүр чөдирбей турарын чылда-гаанында «Тыва тудуг» трест ийн муң киж-чүлүн чидир-гей. Оон уламдык 40 муң рубль хөмөгөдөдө тудуг-мон-таж ажал чөдир кылды-маан.

Колхозтар болгон совхоз-тар бир баш мал оонаштыр эл бөдүрүлгенин, а жалдык ажал-агалы сүт, дүк бөдү-рүлгенин кудулашкан. Маа-дын өлүрү, ажал-бүрү чылда-гаанында хөдөөр чөдүр ку-дөдө. Чөд ажалын кы-ла-таары чавы бөдүр арт-шы-маан.

Чамдык үлөтүр, транспорт, тудуг болгон көдөз ажал-агалы коллективтеринде уагу чөдир турда, ВЛКСМ Кызыл хоорому, райкомнар хама-арышкан комсомол организация-ларыннын ажалын экижигерин-че уланган хөмөгөдөдө комп-каткан.

Үлөтүр болгон көдөз ажал-агалы коллективтеринде комсомол организация-ларын кол сорулазы болза, кам-налга чурумун шыгыны сагымы дөдө демисежир, куш-ажылдын сагыла-чуруму бажымдык болгон ажалга ажалымдык чөдүр бекеттерин болуп деп пленум айткан.

Тоску беш чылдын шик-тирлик үшү чылда Тыва-нын ажал-ишчилери, оон иш-тинде комсомолчулар бекет-кен социалисттик хүлээлгелерин ажал, оон күүсөдир дөдө хө-мөгөдөдө ажалдан тур-дарлар.

1973 чылдын планын ооналгаларын болгон хүлээ-лгелерин чөдиринин чарык-тын сайырагайдыр кылыр-ролю ойнаар. Ол сорулгалы боттадыртын-биле үлөтүр, тудуг, транспорт, чөд бол-гон мал ажалдакчыларын Бугу-эвилдик социалисттик чарыкын калбартыр дугайында партия, болгон чавактын док-тааларында үлөдөдө, ВЛКСМ обком, хоорому, рай-комнар чамдык хөмөгөдөдө алган. Ыччалда-да социали-сттик чарыктын организастаанын да уагу чөдир барын пленум демгелээр. Бөдүрү-лгенин чамдык аныяк мурун-чалары боттарынын арга-ла-

рындан куду хүлээлгелерин ажалдаш. Колхозтарда болгон совхозтарда комсомолчуларын болгон аныяктарын ортуу-да социалисттик чарыктын пе-гелдери ам-даа ажалда кылдырмаан. Чарыктын түн-нелин чогуур үзөндө үндүр-бей, көргүзүлгелерин деңгеш-тирп көрбөй, эки дуржу-галарын неперетпей турар.

Социалисттик чарыктын түннелин формалар, брига-даларга хүнүн-не, коллектив-терге ай бүрүдө, хооромга, райкомнарда квартал санында үндүрүнүн чутулазын плен-ум демгелээр.

Комсомолчу-аныяктарын фермаларын, бригадаларын роюн бекеттер, оларын санын көдөдөдө, дуржула-рын неперетер талаан-биле комсомол организацияларын дөдөдө хөмөгөдөдө ап ру-ттайн турарын савда бер-генер пленумга шүгүмчүдөдө. Бия-Хем, Танды, Барын-Хем-чик райондарда комсомолчу-аныяктарын чамдык ферма-ларын дуржулгени канчап-даа таарымшас.

ВЛКСМ Кызыл хоорому, райкомнар комсомолчу-аныяк-тарын коллективтерин санын көдөдөдө, ажал уагу-тулганы экижигерин чутула-лап көргөн.

Беш чылдын шиктирлик чылдын планын чөдиринин күүсөдирин чутула-ролю партия ленинчик ком-сомолга болгон совет аныяк-тарга хамаарыштыр турар деп, ВЛКСМ ТЫ-нын VIII пле-нумунга ооналп демгелээр. Эвез чарыгалык, кой, эки шыналыг продукциянын бөдө деп партиянын кыйгырын комсомол организастаан бө-дүрү күүсөдир хүлээлгелер.

Т. ХЕРТЕН,

«Шынын» тускай көр.

НЕГЕДЕЛИГ, ДЭЭШТИГ, УДУРТУР

ооналгаларын багай эвес күүсө-дөдө. Ылангыч Ырбанды ыш бекеткөз чөд, «Тоора-Хем» совхоз, Сымтыг-Хемде күрү-ненин ажалын-тынын ажал-агалын, Тоора-Хеминин септе-лге-туугу участко, ыш ажал-агалы чөд, районун комму-нал бөдүрүгө комбинаты эки көргүзүлгелер ажалдан. Ол коллективтер СЭКП райком-уну база райхукумунун хүн-дөдө бижиктери-биле ша-наткылаан.

Саар бир инекке оонаштыр 1400—1500 кг сүтү саган сааналар Ажалы Кол, Алек-сандра Серенчик, төрүү чөд-инге оонаштыр 80-ден өсү хөдөдөдө камгалап алган ийн калдарылар Алтыбаш Бараан, Ташура Бараан, 25—28 киш олчалык болгон ажал-лар Артем Чепрасов, Антон

Башушкы олар мышак му-ракчылар юбилейлик чылда социалисттик чарыктын тик-лектирер болгон.

Ыччалда-да ажал-агалы болгон социал-культура тур-гуушкунун уагуру талаан-биле район болгон көдөз Со-веттерин ажалымдык эвезин эвес чөдиринин барын рай-он Советинин чокта чаа болуп эрткен сессияда деп-тутаттар демгелээр.

Районун социал-экономика болгон культура хөжүлөдө-нин талаан-биле тоску беш чылдын ийин чылда чам-дык планын ооналгалар күүсө-дөдөдө чөдир организастаан. Ылангыч мадын баш ажалын өстүрүнүн, төрүү чөд баш-ка оонаштыр чөд чөд ажалы-нын планын күүсөдөдөдө.

Мадын ажал-бүрү чылдага-нардан хөдөдөдө уагу. Чижек санаашкын-биле алырга, эр-кен чылдын мадын өлүч хо-раанында 175 тонна эл ка-ражалы болгон. Оон ажалы шиктирер 215 муң кире рубль болуп турар.

Мадын продуктуу ам-даа чавис. Бир саар инекке оонаштыр 1300 кг сүтү саа-ры планда көдөдөдө болза, 1186 кг сүтү саап алган. Бир хойдан 2 кг дүктүн ор-нунга 1,8 кг дүктү кыргып алган. Мал ажалымдык зоовет-ериянын хөмөгөдөдө чөдир чөдүр турар. Район сипет бекеткөз планын чөдө 81,9 хуу күүсөдөдө, мал чөд кам

чөк чарыгдар чөдүр турар. Районун экономикасында уагу уагу-дуузын ийн мал-дын ажалда хайгааралында чөдир бар. Эрткен чылдын бөдө 500 ажал ийн чөк чөдир. Бо дөдө «Тоора-Хем» совхозтун дирекция-нын, мында мал ажалын тускай өртөмөгөдөдөдө кон-троль чөдүнү бир хөдөдөдө. Ийинин указын экижигер хөмөгөдөдөдө албай келген.

Тожунун девисааринге чөд ажалын сайырадырине ки-чөңгөйни күшөдирери не-геттинин турарын сессияга демгелээр. Эрткен чылдын 1910 гектарга тараа кулчу-раларын тараан. Оон дөдөдө ой-шаалда, ажалымдык ажал алаанында, хей та-рааны халга бастырган.

Көдөз ажал-агалы капитал салымшкын алша-хөреп-тигин чөдө ажалда. «Тоора-Хем» совхоз капитал са-лымшкына берген ажал-хө-ренгиде 107 муң рубльдин шиктирер албай барган бо-луп турар.

Оон мынд районун хары-лаа бекеттерин, чонун ажалымдык хандырылга комбинатын, аэропортун, салдык бол-гон ниятинин чөмөңгөлө чөдиринин ажалымдык уагу чөдир чөдиринин барын депутаттар сессияга бөдү талаан шы-гы чутулашкан. Чижө ра-йонда салымдык 16 бөдүрү-гелерин чөдө 5 мадын чыл

планын күүсөдөдө. Үлөтүр болгон ажал-чөм бараанары-га чонун негелде-хөрепелди районда чөдир өөринип көрөс чөдүр турар. Магазинер чө-дүр шиктирер ажалымдык хаагыл турар кой. Бо бүт-нүн түннелинде 105 муң рубльдин бараанын чөдир саар-баан. Өрө-самчыда кылар чөд эвез эвес.

Столовааларда болгон мага-зинерде сүт продуктулар, ногаалар, варенелер, тоорук, балык чөдир чөдир чөд болуп турары элдепел. Тожу дөдө балык, кат, мөмү, тоорук мышак бөдүр кулавай-ры-биле байлак чөд болгон. Устунге алаанын продукту-лар мында чөд чөдүр? Оон чылдагааны Тожу райпоууну (баштаар чөдирин дөдөдө эш Доросеова), Устүү-Енисейин балык заводунун Тоора-Хем участкогун (начальник эш Тихонов) база чөд ажалымды-да дөдөдө сессияга шыгыны шүгүмчүлөдө.

Бөдүн девисааринде ту-рар бөдү бөдүрүлгелерин, ажал-агалыларын, албан бол-гон организастаанын ажалым-дын үнени негелдедөдөдө дүш-түр улап-башкаары Совет-тин, оон күүсөдөдөдө бо тала-ны-биле ажалын экижигер, чөдиринин дарык чылды-рын оруктарын сессияга то-даргай чутулашкан.

Тоску беш чылдын үшү чылда районун уагу ажалымдык хөжүлөдөдөдө планын күүсөдөдөдө сессияга бадлаан.

А. НАМЗЫН.

Кызылда «Манчы» деп столоваянын коллектив чөмөңгөлөдөдө колдуунда манчы-биле чөдир турар. Оон ынан тусайжытканында бөдө ийн ай чөдир. Кы-лып турар манчынын шынары эки болгон ажалын деп үнөдөдөдөдө ажал чөмөңгөлөдөдөдө манчы тудучулары хөдө 100 кг манчы бекет-леп турар. Ажал беким мергезилди В. Роженцев, М. Селиванова, А. Вышегородцева бол-гон өскө-даа көргүзүп турар.

ЧУРУНТА: манчы тудучулары ажал үзөндө.

С. ФЕОКТИСТОВТУН фотозу.

СОҢГУ ЧҮК ЭЭЛЕРИ БОЛГАН КИЖИЛЕР

ПАПАНИН ЭКСПЕДИЦИЯЗЫНЫН ДАЛАЙ ШИНЧИЛЕЛИН ДООСКАНЫН 35 ЧЫЛЫНГА

1933 чылдың февраль 19-та доштуг далайга салдап чорутуу совет «Соңгу полюс-1» станциянын шинчилел аякка чыгарылган. Бистиң Төрөөн чурттувустун кыялы туту ол станцияга 274 хүн дургузунда киникип келген. Дидим совет дөрт кияныгы — И. Д. Папанин, Е. К. Федоров, П. П. Шварц, Э. Т. Кренкель олар-дың кылган хой таламгы шинчилелдери делегейге Соңгу чүк дугайында чаа билигип берген. Бөгүн Соңгу чүктүгү төш далай деңизсизинде «Полюс-31» станциянын шинчилел аякка чыгаруу чорудуп турар.

Совет Эмгекчилеринин ийн да-кымы Мадыры, география эр-темнеринин доктору И. Д. ПАПАНИН СЭТА-ның корреспондентин В. Минюскага мынча дээн:

— Ол чылдарда Соңгу чүк-ке барыскаарыңа «сагымсы-равас-ла» киян чок турган. Барыскаар-ла чер ол, бү-түтө оу соңугураа турар — дээн, Иван Дмитриевич Па-панин сактыныкынын чыга-лаан. — Оу шингээдин алы-ры чурттуң ууус аякка-агый-ын сайырадырыңа аажок ке-дидиң. Соңгу чүктүң далай оруун Иракны Чоюн чүк-биле план бугаар харылаа тудар-дын хандырыңа чогумча-лыг, суг оруунуң шугуу бо-дурар сорулга тургустунган чүе.

«Чогумчалыг суг оруунуң шугуу» дээнинин чогуу ужуру чүдө турганы?

Соңгу чүк деңизсизинин бойдус байдалын өөрөңнү көр дээн чер бөмбүрээнин эң соңгу таламы черинге эң баштай турмуш берген кижилер болуру — кайгамчык улут алдар мээң үш эжиким улут-хуузунга таварышкан. Соңгу полюс деңизсизинин 1933 чылдың май 21-де турму-чү берген болгай бис. Экспедицияны океанга дөрт мотору-дугу дээр самолёттар чедир-кан. Эртең аяккаарыңа планин күткөстөн соонда бисти Улут төгө база самолёт-тар биле чедир дээн чүе. Илчанымы соңгу чүк бойду-зууң пириң байдалыңа ол планар таварышпай берган.

Бистиң турмушун алган до-жуусу муруну таламга улам бурунгаарлап, салдап чоруп каарга, оң шимчээр уга-зылтынын турганыдан оранчок дүргөй берген. Ил-чанганг станция соңгу чүктүгү төш деңизсизинде дош эр-темдерин доганын кеңир уу-га таварышпай берган. Ол орууту оң соонда эээн хой «Соңгу полюс» станциялар эртек. Декабрь эгез үнү кеңдеген. Гренландиянын эртеринге чоңкуйлап бер-ген бис. Салдап чораян кал-бан дожууска коңуту улут орбиди доштар кээп үкүлээш кылар олар, олардың аарыга мындайыңа тигилелей бер-ган чорду.

Февраль 1-иниң хүнү чөре-ле утас-тык бис. Бистиң сал-дап чораян улут шол до-жуусу биче-биче кылдыр бө-сү бээр олар, алаа эң чик-самолет безин хона албас апарган.

Совет чааа «Соңгу полюс-1» станциянын экинчилер чедип алыр тускай комиссияны тур-гускан. Гренландия далайын-че алчы «Мурман», дош ча-рар «Таймыр» болган «Мур-ман» корабльдерин чоруткан. Ленинградка Соңгу чүк фло-дунуң дош чаар чүктүгү «Ермак» кораблин белеткеп турган. «Таймыр» биле «Мур-ман» Гренландия далайын ке-жир дош чарып эртек, стан-циядан бүдүн чартык кило-метр төгө келген, барык де-гө доштай берген. Улаваалда дош чаар «Таймыр» корабль-

дин өрөөндөргө чөдө берген бис. Станцияныс тос ай дургу-зунда аякка чыгарган. Оң эртек оруу 2500 аяк кило-метр болган. Чораян черлери-ниске болган эртерген үе-шанымыста үргүчү шинчи-лел аяккаарыңа кылдыч чо-раан бис.

Алаа чогуу чүңү кылган бис? Бир хонукта-ла дөрт катап хемчээшкн хайгаараларын кылган, оу червисче радио-биле дамчыдып берип чорду-с. Илчанг Соңгу чүктүгү төш деңизсизинге агаар үргү-чү аяс турар дээр бо-дод турган чүе.

Бистиң шинчилелдеринин түң-ведери ол болады түңве-ни-биле буруу шалкаң. Шин-чилел кылды турган бүгү ай-ларымыстың дургузунда агаар байдалының бүртөчелин кө-рү чораян бис. Деңизсизиниң сорунчалыг байдалын хайга-ар келгеннестин түңведери-ни, аарташкын күжү хем-чээп көргүлөөнүс эртем, практикага аажок үнелиг бо-лган. Океан шинчилелдеринге хамаарышкан улут хемчээ-лел аяккады күткөстөн: Соңгу полюс деңизсизинге океан суунуң төрөңин эң баш-тай бистер хемчээген бис. Оң төрөңи 4290 метр болду. Алаа Атлантика океанын чылгы агымы кээп турар деп чүе-ни илереткеш, доштар сайгар-лып чөдөлеринин чурмуу то-дараткан бис.

Станция ол үеңи деңизле-пге аяккаар эртем аппарату-расы, деригер-биле хемчээ-ленген. Чүгү-бүрү шинчилел-дер кыялыңа аажок улут күчү үндүрүп чораян бис. Чи-кас, Доштуг океанын дөрт бо-лган, оң-даа хой метр тө-рөң суунуң дүңүсө барометр-ин азы хөрүң үзүндүлөп алыр саваны салып килерде, оң соонда оон үндүрүп алырда, тыргыт херекселни ийн кийи каш-даа шак дур-гузунда догалап келер. Салдап чораян дожуусу улут доштар-га кыстырганда ийкепе бусту бергенде ондактың апаргы-лаарга, хамык чүгүлөсү хойга туткан азы анаа ша-накка чүдүргөш, дамылаан ач чорудуус.

«Соңгу полюс-1» станциянын аяккаарыңа дуркузгаан со-вет эртемдер, далайжылдар, ужудукчулар мык өөрөңнү көргөн. Данын сорулдеңи чылдарда Соңгу чүктүгү төш деңизсизинин доштарынга салдап чоруп, чаа дөштөргө-лөп станцияларын тургускан. Амгы үеде Соңгу Доштуг оке-анын оон өскө океаннардан дуах чок шинчилетинген деп болду. Оң дүңүсү чөчү-руун аажок тодаргайлап тур-гускан. Совет поларжылар ол океанын дүңүсө Ломоносов, Менделеев сынырын илерде-тип тыпкан, күчүлүг сорунда деңизсизин илереткен, ил-ды дөштөргө агаар мас-саларының тыптың, сайга-рылдар шимчээринин байдал-дарын тодараткан, океанга доштар салдап чорудуунуң код схемасын тургускан.

Мээң «Правда» солунга үн-дүргөн бир чүгүм бар. Оң алаа парлаттыгыңаңдан бээр 30 аяк чыл болду. Ында мындай оодуруаң бар: «Соң-гу чүккө ол черинг Доббас-лал-биле Бакуларга тын-тың келер. Алаа алдын, оло-во, молюбен, никель, слюда болган өскө-даа байлктарын кызып турар апар». Ону ам херек кырында боттадырп турар. Ворука, Магадан, ал-матын Вилкой эртеринер совет улуска берип турар.

«Ам Иван Дмитриевич Па-панин ССРЭ-нің Эртемпер академиясынын Президиуму-нуң далай шинчилээр аякка-

дар кылдыан удуртуп турар. Оң чугаалап турарын буга-ар алырга, полостарыңа де-якскэр турмушарыңа чаа-чаа кызыл шугуунар биле тукту-гаштар алаа чүдө-даа өөрү-чүгү. Ширин бойдуштугу Соң-гу чүк биле Антарктиканы кижилер боттарының чыгыр-газынга кирип алган, дош-тут ээңиргей дөштөмөр кы-зыгаары ыңайлаан, мында кай-гамчык улут эртем-шинчилел черлерин тургускан.

—Партия биле чааа эртем-ни кайгамчык улут укур-дуа-лыг деп үнелел, оу хөгжүдө-ринге материалдыг хой хо-реңия үндүрүп берип тур-рар. Илчанган совет полар-жыларын улут-улут чедип-кирип болурун, 35 чыл мурунда агаан салдыган ол херекке мынчылдыг бол-ган шудургу бараан болурун күзөөрдү мен—дең, И. Д. Па-панин сактыныкының түң-вединде чугаалаан.

УЛУГ ЭРТЕМДЕНГЕ ТУРАСКААТКАН

Польша астроном Николай Коперниктин төрүттүнгөн хүнүндөн бээр 500 чыл болуу. Ол хүнү бистиң чурту-вуска канчаар демдегээрлел? Парлапаның мээлээр агентилениниң корреспондентизи-нин ол айтырын алдар-сурагыг астро-номнуң юбилейинге белетилдик болгаш оңу эртерининиң Организакчы комитеди-нин эртемден секретары, техникит эртем-нериниң кандидаты Зинаида Соколовская харылаан.

— Коперниктин нүүрүңгө болгаш оңу ажил-чорудууларыңа бистиң чуртуваста-чыннуң кайгамчык улут соңуугадыны Ор-ганизакчы комитетте онза билдинип тур-рар—дең, Зинаида Соколовская чуга-лаан. —Эртемденниң юбилейинге турса-кааткан байырлыг хуралдар эвилелдерин республикаларын найыскалардынга, улут-улут хоорайларга эртер. Планетарий-лерге фото-делгелер тургузарын органи-застан. Ол делгелелер Коперниктин эртем

талазы-биле шылгаралын көргүзөр. «Ана-демия» деп парлапга чөри оң намыдарын катал парлап үндүргөн. «Эртем кинолары-ның төп» студиязы ун эртемденниң дуга-йында документалды кино тургузар ажи-лын дооскан. Кинону тургузарыңа Польша-дан келген материалдарын ажилгаан. Москваың чуртукчулары коперникчи тема-ны соңуугап турар. Силбирин Герман Черемушкин ол астрономун төрүттүнгөн черинге чораш. — Коперниктин эртемн өрү» деп өөрлөш чуртуктары чуруп тур-гускан. ССРЭ-нің Харылаа министрство-зу Коперникти чуратан почта марказын парлап үндүрер кылдыр белеткэн. Ну-минматтарга соңуугагыг турсакала ме-далын база тургускан.

ЧУРУНГА: Оңтаргай дугайында амгы үе-ни эртемденниң эгезин салган, польша улут эртемден-астроном Николай Коперниктин төрүттүнгөн чөри — Төрүң хоорай.

ЦАФ — СЭТА-ның фотоу.

Коперник угаан-бодалының күштүүнү, чүткүлүүнү болгаш бү-дүш-мөзүзүнү, хой, талазының болгаш эртемден талазы-биле алырга, Сайзырал үеңиде тывалган аажок улут угаанынгарын би-рээни турган деп, Ф. Энгельс чугаалап чораян.

Божан перспективалар

Мындаа чаа долларның үе-нин оң хуу кудулатканы аме-рик экономиканын хончурган бергелерин чыгыла алаа бе? Шоолуг-даа эвес кире-чере-лин-биле, чүгө кыска үе дур-гузунда болган нургузайнда аякчы чонун күсели-биле, биче чыгыр.

Хамыктын мурунда АКШ-тын төлөвигу дугаар шим-чин көстүп көрбөс каражамы апарганын, бугурунтер чү-вези чок, мындагы шериң чо-к улуткаарыңа хемчээл чок улуткаарыңа болган делегей рыногуна америк долларын өскө валюта-биле алаанжыр аралынын кудулааныга холбоштыр америк долларын делегейге турмушары кызу-дур-де кошкып берген болтай. Долларнын үезин АКШ-тын

чаааның өскөртир, оу алды-ны чыгылгы көрүнүгү хем-чээл кудулаар деп чар-жыныг шинтир үндүргө-ниң соонда безин ол-ла ха-мык үржүктөр хөзөөр артар.

Акташынның үезин кудула-дыр кажарлаашкынын Кат-тышкан Штаттар оң дөрт чыл мурунда-ла ажилгаан деп, америк экономист база ка-тап демдегелен. Илчан доллар-нын үезин 8 хуулан ажыр кудулаткан. Илчанымыже 1972 чыл эртенде чуртка дашты-кы салгынын каражамы аажок улутаткан. 6,4 миллиард дол-лар четкен. Илчарга АКШ-тын төлөвигу каражамы ол-ла чылдан 13,8 миллиард доллар болган. Долларнын үезин

кудулатканы оон мурундаа-зындан түнөөлүг болур дээ-риниң калды-лаа барымдаа-зын чок. «АКШ-тын салгы-лажырыңа каражамы аажок элп алыр дээш чүгө доллар-нын үезин кудулаар болза, дуза болбас». Ам АКШ деле-гей экономикаыңа гегемония болур шимчон оскунуп алганын барымдаалаар ужурга тавар-жып турар»—деп, «Вашинг-тон пост» солун анаа холбош-тыр демдегелен.

Долларнын үезин кудула-каны тур-даа үеде, чогуу кым-нарга ажыгыт болуру? Ха-мыктын мурунда Барыны Европаже болган Японияже садып сайгарар бараанарын чорудар улут-улут америк мо-нополиялар оу чедип алыр деп кордап турар. Долларнын

үезин кудулаткан соонда Барыны Европаже болган Япо-нияга америк продукцияның өртөк-үезин элээн кудулай бээр болгаш оон уламандан ол продукцияны өскө ба-разанар-биле алаанжыр бол-дур арзам угаан бээр. Ил-чанымыже капиталистич деле-гейге «садыг дайын» чылайа-чок чидиленип турда, Евро-панын «нिति рынок» чурт-тары биле Япония боттары-нын турмушарын камгалаар деп оралдажыр болган кай-лы үндүрүтүн, өскө-даа төлө-вилер талазы-биле дүжүп бе-ришкн кылырын Вашинг-тондан негээр апар. Оң кым-даа чыгыныс.

З. БАСКАНОВ, СЭТА-ның таймырлаачысы.

Бөгүн-Непалдың национал демократтыг хүнү

Муруну Гималай мээстерин дургаар даг черлг бичин Непал күрүнө чөөн чүктөн барымы таламга мул аяк киле-метр каларган деңизсизин. Кедегей бедик далаарыг, эр-тимеке шыргайларым, далаардан шурап баткан шанымы хемсерин болган шынаалары чаагай үнүш-дүжүттү ол чуртта 10 миллион аяк кийи чурттан турар.

1951 чылда Непалдың улауу ымыгуур салган Ран хаан-парын тергилдеңи дүжүргөн. Непалдар оон бээр февраль 18-ти боттарының национал байырлыгы деп демдегел кел-ген. Хамаарышмас догунаашкын чылдарының дургузунда олар көсүк чедипкинирени чедип алган. Чер ажилыга хамаарышкан чаартылгаларын боттадырыңа, мындагы аграр реформаны чорударыңа олаа кичерейтти салып тур-рар. Аграр реформаны чер хөдөйлөп ажилгаар тараачы-нарын чөч эдилээр эргезин быжыгалаар соругалыг. Көдө ажил-агый бүтү национал орууганын дөрттүн жүңүдөн аяк кезип берип турар, чонун 93 хуу кирези мында ажилган турар.

ЧУРУНГА: Катмандуң бир кол демдө — базаар. Алаа кажал-даа эмгекчел чок чыгар.

ЧТК — СЭТА-ның фотоу.

Юпитерге орукта

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Кос-моска ухар америк «Шо-мер-10» станция Юпитерге бар чоруп. Ол станция ас-терондиг куржааны эрте берген деп. Аэронатика бо-лган космос делегейи шинчи-лээр талазы-биле национал эр-теке дүңдүрткан.

Космоска ухар, 257 ки-лограмм деңизил «Шомер-10» станцияны эртек чымын март 3-те октябрьге ужулуп үндүргөн. Станция шольдугу ортан үезинде астерондиг куржаа кырыккан. Америк эртемденериниң бодан тур-гун бугаар алырга, ол кур-жак Юпитерге баар орутун эң ондактыг кезээ болур тур-ган.

Санап каанын бугаар алы-рга, «Шомер-10» келер чымын декабрда Юпитерге шугу чоошудан чөдө бээр.

Бюджет төлөвилелин шүгүмчүлөп турар

ВАШИНГТОН. (СЭТА). 1973 чылдың июль 1-де эгелээр 1974 саң-чө, чылдык чааа бюджетинин төлөвилелин бу-руу шаар шүгүмчүлөп Кат-тышкан Штаттарга кошна-лайн турар. Чидиг социал айтырларын шиятырла-рынга үндүрүп бээр акша-хо-

реңгини оранчок кызыргаш, шериг чарыгдаларын улут-тыр деп, ол төлөвиледе са-паалдап. Ол бюджеттин бил-дини турарын бугаар алырга, чааа миллион-миллион аме-риканярыңа херегаларын херекке албайн турар деп, мурунда АКШ-тың күш-

ажык министри чораян У. Уярт демдегелен. Ажы-даар черлер тургузарыңа, аарыг болган кырган кий-лерге дузаалчы көргүзө-лөп чарыгдар акша-хөреңг үндүрүп бээрн кызыр-ганын шил эвес дээр мен деп, ол демдегелен.

Шинтирлг шавар хөдө-ашкыне шилчирнече, улусчу чазактың дайымын-ның кара сагышын сойгала-рыңа, чуртта таварышан бергелерин бугау чыда-ганынын таймырлаачыны ботта-ган ол чылдааанын илер-дирлече бүтү чил чонун Чи-линиң Коммунистич партия-ны боттун соңуга муру-нуң манифестинге кийгэр-ган.

Ам болур парламент со-гудазы — Улусчу чыгыс эл-тин программаны ботта-дырыңа уталанган орукка чил ажилы чонгарга, бүтү улусчу күштерге политика талазы-биле улут шыгаалда болур.

Р. КИЯЗНОВ, (СЭТА-ның корр.). САНТЯГО.

УЛУГ ЧЕДИИШКИН

Социалистич Күш-ажылдың Мадыры Буалыа Джураева Ташкентиниң пас-таавы комбинатында 2200 эрзигиште ажилда эгелээн. Нормазын бугаар алыр болза 1050 эр-зигишке ажилдаар ужурул. Ортуман номерлерин эргыг ма-шиналарыңа мындыг бедик көргүзүгү. Моң мурунда чуртпа пас-таавының чангыс-даа ажилдаңызы чедип ап көрбөзөн. (СЭТА).

ТЫВА АССР-ГЕ РАЙОН (ХООРАЙ) УЛУС СУДТАРЫНЫҢ УЛУС ТӨЛӨӨЛЕРИН СОҢГААН ДУГАЙЫНДА ДЫҢНАДЫГ

1973 чылдың январь 10-дан февраль 10-га чедир РСФСР-ге район (хоорай) улус судтарынын улус төлөөлөрүн соң-гудазы болган. Тывага ол соңуга «РСФСР-ның район (хоорай) улус судтарынын улус төлөөлөрүн соңгудазы Тыва АССР-нин деңизсизинге эртерип дугайында» Тыва АССР-нин Дээди Советинин Президиумунун 1972 чылдың ноябрь 13-те Чарлыын бугаар эркен.

Республиканын хоорайларынга болган суураарыңа, бугу-рулге, албан черлеринге, кохоз, совхозтарыңа база хама-агыларын чуртап турар черлериниң айы-биле 740 нити хуралды эртерген. Ол хуралдарга 1435 улус төлөөлүн соң-гаан.

Улус төлөөлөрүн 30 хуузу ажилчыннар, 8,85 хуузу колхозчулар, 51,36 хуузу хөдөөлөр, 38,33 хуузу СЭП кижигинери болган кижигине кандидаттар, 6,13 хуузу ВЛКСМ кижигинери болган. Улус төлөөлөрүн нити са-нынын 52,83 хуузу эң баштай соңгудуу.

Улус төлөөлөрүн соңугуру РСФСР-нин Конституциязын, РСФСР-нин Суд тургузууну дугайында Хойлуну болган РСФСР-нин район (хоорай) улус судтарынын соңгудазынын дугайында Дүрүмү бугаар, организастиг эркен.

Республиканын Национал конгрессинге (парламентинге) элөөлөгч соңгудазы кир-жил дээш дөрт чартык мил-лион чыгам кижилер мөрт дөртө соңгудазы хааржакта-рынга чедип келер. Олар де-путаттар палатазының бүгү составын — 150 парламен-тарийн болган Устүз палата-нын дең кезин — 25 сенато-ру соңугулар.

Чуртта соңгудазы мурунуң кампайышын кидип түдүк. Иш-тики политиктиг нарын бай-далда ол эртин турар. Ийн аяк чыл мурунда, 1970 чыл-дың ноябрыда, Чилиниң эрге-чарыггазынга президент Саль-вадор Альендең улусчу ча-аа кирген. Реакцияның шы-гымы удуулаанышкынын тур-зажон, бодунуң чуртун башка-рып келген үезинде респу-бликаның бүгү амыралыңа дыка өскөртик социал-эконо-миктиг үдөңи чаартылга-ларың калбак программаны ам-дыралга боттадырыңа ол шору чедипкинирлер болган.

Чили улус аякка-агыйның

код адыры — чөс-руда үлөт-пүрү национализациястан. Чөс — экспорттук кол чүдү бол-ган. Чилиге даштыкы валюта аларының кол үдөңи. Ону сайзырады аяккаар кылыр үлөтпүрүңа продукцияны 35 хуузу ам күрүнө сек-торунуң бугурулгелери берип турар. Барык бүгү банк чөд-лиң күрүнө контролонда. Чер реформаның темпи-лерин дыка дүргөткөн, 3,5 муң байларын 80 муң гектар черин хайыргаш, тара-ачынынын хонуга дамчыдып бергени чуртка латифундия-ны херек кырында кыска ху-саада чок кылар арканы Улусчу чыгыс элтиң чааа-га берген.

Ийн чыл дургузунда үлөт-пүр болган көдө аякка-агый продукцияны бугурури барык 12 хуу өзү, аякка чөд-лиң саны барык ийн ка-тап кызыртылган. Ажыкты чоннарнын аякка төлөвирин бедидер талазы-биле улусчу чазактың хемчегелери чуртук национал оруугаыңа чоңа аяктыг кылдыр аде хуваа-рынга чедирген. Кадик кам-

галамыңа, чырыдышкыңа, чуртталга тудууга амгы ча-аа дыка улут чедипкини-лерин болган. Ийн чыл иш-тинде 30 аяк муң квартира-ларын туткан, ам-даа 65 муң нул тудуп эгелээн.

Хөгжүдөңи социалистич оруунче Чилиниң шилчирне-ге таарымчалыг байдаларын тургузуу турар үдөңи чар-тыгаларын Альендең чааа боттадырп турарыңа ула-мындан иштики реакция биле реаксияның даштыкы кам-галачылары алаа шыгын удуулааны келген. Реаксиялыг оппозициянык чымынышкы-нынын уламындан эртен чыл чуртка политика талазы-биле дүжүкүрүп чорукту күштелинишкының чылы болган. Чаа Чилиниң чуртук иштинде болган оң дашты-да дайынынар республика-ның экономиктиг бергезе-кинирлел (ол бергезер эртен чылдың ийги чартымыда болган бө чылдың эгезинде дыка чидигелген) боттары-ның улуска удуу оруугала-рынга калбаа-биле ажиллап турар.

Сөөлүг ийн чылда чуртка чөс тымыкының хемчээли элээн улутка-даа болза, де-легей рыногуна чөс өртөңи дыка кудулааны (ажаа АКШ-тың монополияларын ийд бер-ген) экспорттан Чилиниң алыр орууларын дыка эвө-жеткен. Илчарга Чилиниң кир садып ап турары чөм продуктуларының өртөктери делегей рыногуна дыка өскө-көн. Моң ужурунда даштыкы валютага хамаарыштыр онза берген байдал чуртка тургу-тулган. Мурундагы Христи-ан-демократтык партиядан чуртка салга болуп артып аажок хой даштын өрө ол бергелерин улам ханылаткан. Чилиниң көдө аякка-агый чыгыс черге үр үеде тамган келгенн база барымдаалап көөр апар.

Эрзекке чугула бараанар-биле, мындагы аяк-чөм про-дуктулары-биле чонун хан-дырлыгында бөгүңү берге-дипкинирени соңгудазы му-рунуң кампайышкыны реак-сиялыг оппозиция партияларын ажилгаарын кызыдып турар.

Барыны үездиг. идегеттер амгы парламент соңгудазын чазактың политикаыңа ха-маарыштыр «санал-оона» алырының соңгудазы боду-дарын оралдык, соңгудазы бадылаанынырдың хой ну-руузуң апар болзувусса, Аль-ендең чаааң созурун не-гөө эргелг апар бис деп ме-деген турар. Айтырлыг ил-чаар тургузары Чилиге амгы бугу-чуртук багырдырылче угаанган чончээр. Илчарга 1970 чылдың ноябрыда пре-зидент соңгудазынын үезин-де чили соңгудазынын хой нуруузу С. Альенде болган Улусчу чыгыс элтиң про-грамманы дээш бадылап, 1976 чылда чедир чуртук башка-рар эртек алаа бергени бүгү-дө бидилгир болтай.

Реакцияның улуска удуу үлөгөдипкинирениге удуу Улусчу чыгыс элтиң партия-лары күш-ажыкчы — улусчу бугу күжүң боттарының ча-лаа алышынынын камгала-ларыңа, президент Альенде-ниң чаааң деткинирне см-рыл каттыштыр турар. Боттарының кандидаттары

УРАН ЧУРУЛГАЖЕ УЛАМ ХАНДЫП...

Улуг орус чурунчу В. И. Суриковтун адын адилет, уран чуулдуу база бир чуугула чогадыкчылары — чурукчуларны белеткен үндүрөр институтна өрөнүр аас-кежик мендээ эртен чылын онашкан. Бо дэди өрөдиге черин чүсчү студентилер доозуп, Төрөн чуртунун, чонунун мурнунга бараан болуп турарына чогаарларны бис.

Бо дэди өрөдиге черинге бистик республиканын төлзөдөр өрөнүп турганына болгаш чедикшиктин доозуп алганымга база чогаарларны бис. Оң чыгышга Тыванын өзүп ора таланын анык чурукчуларынын бирээси Иван Салчанты кирип болур. Ол бо институтна өрөнүп тургаш дэди эртенки чурукчу болуп дооскан болгаш ам оң чуруктарыны чей салуурган. Хүлээп көрүп турар. Бо өрөдиге чылында мээ-биле калы чыгыс чуртуну — Чооду Мартай-оол өрөнүп турар. Бистер ийилзэн төрзэн Тыва-выстын, оң ажилчы чонуну адын бодап, чурулга таласы-биле уран чуулдуу эң нарын аргаларын шигээдип алыр дээш, аңаа алган билиг-мергежилвиисти чонувуска бараалгадыр, төлөптүг чурукчулар болур дээш кызып өрөнүп турар бис.

Өрөдиге чылынык бирги семестри доозулган, экзаменерни эки дугааганмысты маңаа мактанмай чугаалар апаар.

Өрөнүктүндөн аңгыда бистер институттун хай-ниити ажилына база иделкейлиг кирип турар бис. Чооду Мартай-оол институттун үндөсип тургустунганын бээр 50

чыл оюнга уткуштур делгенни организастаарына киришеш, түңеленилсе бодунуң чураан чуруктары-биле үш дугаар черин ээледі.

Чурулганың бүгү нарын аргаларын шигээдип, быжыг билилгип, дэди эртенкиг надрлар болуп доозар дээш моон сөңгаар-даа кызып өрөнүр бис. Амдызында «Шынның» чагыны Эугаар чураанын «Ножагарда надарчы кыс» болгаш тыва темага напор-морт-биле таныштырай.

(АДААНДА ЧУРУКТАР)

М. МОНГУШ,
Москвадагы Суриков аттыг чурулга институтунун студенти.

Албет НЕМТУШКИН
эвлек шугуңу

ЧЕРИМГЕ

Төөгүдөн чонум ирил,
Төрөн дымн уттуусуа,
Караң-кулаам, асы-дүмчүм
Кайнап чораян ажым чүү деп?

Хайралыг черим кырын
Каасташпас апарылаа,
Чуруктук халдар туржук,
Чурттап чораян ажым чүү деп?

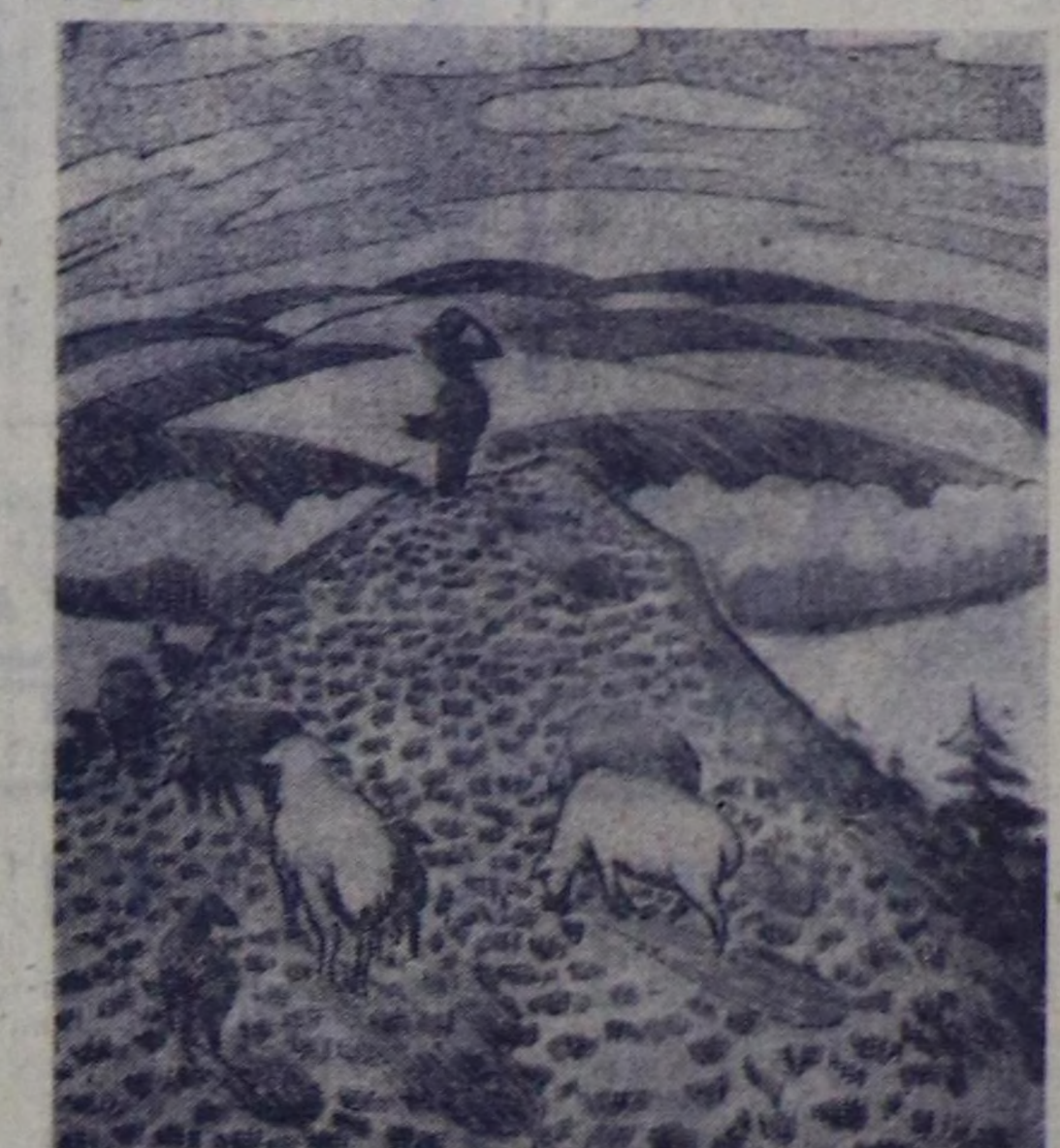
Өйөй ирил хат мээ ырааа,
Өлүг чечек өрүм бүрзөа,
Ыржым тайга коңкалары —
Ынай чатпап баскан черим.

Арга-биле кады халган,
Аккыр харга кускалтайды,
Чалгыс анык дүе каа,
Чалгааранын эскерер мен.

Эргим не өлүрде-даа
Эвентиле чыгыш сөзгөр,
Хайралыг дымным мен
Кайнап коңка, күш чок дээр мен?

Төрөн черим өкпе-баар бооп,
Төлдүк хөрзөн долган чорда,
Чуректерин тааладыр
Шүлүктөрүн ужуа бээр.

Ва. СЕРЕН-ООЛ оңудурган.

КАРАКТАР

Эртенги хүн мөдэчизи — сөөлү шолбан
Эриг, чылыг ээй көрүп кырыга кээп,
Оттун чадаан уйгуну чокутпайн-даа
Оожум, эптиг: «менче көр» деп эргелетти.
Уйгу чаштаан — дүжүм эвес, кысты танаан!
Удур көргөн чүрөк балт дээр, дымн ээлбес.
Катап дунуң хөлчөк күзөп, кый дээр чыгыш
Харлыкканын бүдүү чазап, топтап көрдүм.
Чаштар ышак чатпачыг-даа, төрөлзөк-даа,
Чалданыш чок, хайы көрбөй хүлүмзүрдү.
Эмнеок хай уткалары тоожуп илди —
Элдеп, элдеп ийи карак мени тутту —
Шангы-Каттың чараш кызы — Айдымазы
Шан-ла мынчаар шолбаналдыр көрүп келген.
«Чүтге чангыс мээни бол» — деп, чанып тейлеп,
Чүрзөм үн чок — ынаар ханы сымыранды.
Степан САРЫГ-ООЛ.

ДЕЛЕГЕЙДЕ АЛДАРЖЫДЫ

Дидим чолга чалааттыгнан вьетнам чонунуң
Тинилгези делегейде алдаржыды...
Тайбың эптик дүжүп бербес өлүм чогу
Дагын катап төөгүе бадытпанды.
Мун-мун тонна бомбаларың чаштышкыны
Шынның күжүн хаме дүжүп шыдавады.
Бужар, дерзин империализм үүлгедин
Чырын черде бөдүүн улус сойгалат тур.
Окундурган кырган, чалы кижилирин
Оруншуткан хөөрлөр черле утундуурбас —
Амгы чашка нөзө шагда турсаадыр
Алар-биле шиметтинген менге от боор.
Виктор САГААН-ООЛ.

ШААНАК ИРЕЙ

Шанаак ирей эртенги чылы-на чеден харлаан. Иччал-даа ол совхозунуң кодан хоюн кадарышкан. Улус ону «назы дөгүй берген кыжы, чүте дымтанып олурбас сен, кыргай?» дөргө, оң каттап-ка-катташкан ханы сыгыт-лар кешадир чыткылапкан, чывар-сөөккө күдөр хуен кылдыр дооккан арыш-шыйрай кыза хонуп келер. Иччал ол аныяндан тура эдилеп келгени хаш соруу-дуг, хола баштыг, чыгыш ка-рыш хире кызыл сөөкөн да-зааныга дүңдө таакпызын да-лаш чок тил, оң ижым бур-гуларды өрөүр оң, «кижи кырып хире кэжэн чай болду» деп каар. Иччанга ол угаанын хургун каракта-ры-биле «ам айттың бар ир-ги бе?» дөңзөг, хулумуруй аарак көргүдөр.

Шанаак ирейниң бажында монгун хыраа дүжүккен. Иччал-даа ол ам-даа анык-сыг, алак бышкаа чык. Улуг Эдер-Давың Эвирли-Чарыкта мээстеринге хой бажы дозуп турда, кашпагайы хөлчөк. Ам баа Шанаак ирей Эер-ли-Чарыктын эң үстүгү мээ-лиге оң дег уугу ботур ха-ның кырында таакпылап каап орган. Кышкы хүн кулакталып турган. Иччанга хончун хойжунуң таакпызын ыжы-лаа, тынган тынжы-даа ыл-гаппас, бургутайып-ла ту-рар болган. Ол баарында ижым, хүнээрэк мээсте ак-ааржы дег, чытылып, касты-нып оттан тургулаан хон-эргилдир көргүдөш, «ам олу-унуң, доктап чорлар төөкү-лер» — деп, бары-ла өргө-көн хевир-биле боданган. Ол өйдө хой баштар дагыр мы-истыг хертеп сарыг өшкү борбак даш хоора башытарга, ол бот чыгышкан оңе даш-тары эртерикеш, калгыт-кайып-ла баткан. Даш-ши-мөштин чуулган даштар от-тан чораш хойларже чокшү-лаваан. Хойлар дөмөй-ле хой-ган хевирлиг болгаш, дедир элтип келген. «Хаай, хаай! Ор-уктаныр!» — деп, Шанаак ирей дайгырып, тура халаан. Хойлар «эвес мында сен бе?» дөңзөг, олче топтап көргү-дөш, катап-ла кастынып от-тай берилзөн.

ШААНАК ИРЕЙ

Шанаак ирей бир дымнаа-га, чаш хураган-даа алгыртан ышак болган. Кызыл дилиг кыжы бөргүнү агартыр ху-раалды берген халаанын ор-тыртып, дымнаапп каап ор-ган. Чүве-ле сугар. Мурунда бир мээр халаан баарыга халып келген. Ол бодунуң ка-рааппа-даа бүтүрөөн. Дем эртен кажаага үзүп каан Са-рыг-Чаак деп шолалыг хон-каппак халаан хар чок кара-чыныда тургупкан, «дөрт бүт кырында тендизден, сиризден чаш хураганын чылаан тур-ган.

— Хоөкүй-ле хонюну! — деп, Шанаак ирей чугаала-ган, ырыска чаш хураган-нын думчуулаа шарааным сү-түлүп чоруй, ону кидис ни-чегини иштине чыга каап-кан. Хураганын мези ону ужу таварышкан. Ол ковайыл турган ора, хал адаане көр-ген. Оң эйи чылын-на чымы-каан кургаг хараган, сөөкөн-нери беле салып каан хөвэр-чылкан.

— Хоөкүй-ле хонюну! — деп, Шанаак ирей чугаала-ган, ырыска чаш хураган-нын думчуулаа шарааным сү-түлүп чоруй, ону кидис ни-чегини иштине чыга каап-кан. Хураганын мези ону ужу таварышкан. Ол ковайыл турган ора, хал адаане көр-ген. Оң эйи чылын-на чымы-каан кургаг хараган, сөөкөн-нери беле салып каан хөвэр-чылкан.

Хөвөрчөй ОИДАН-ООЛ.

НОМЧУКЧУНУН БОДАА

УНЕЛИГ СӨС

Эрстерден,
Уластарың сорунуң нактаан
Аялгаңның арын шилип,
Ырлап чор сен.
Хайралыг ынан чүрзөм —
Халаалган хүнүгү,
Чечектелген,
Челээштелген чараш Тывам.
Ю. Кюзегиштин лирикасы бойдуштук чүгө каас-чараш бүдүжүп, аны-бүрү байдалы болгаш аны-аңгы бөдүлү-күнарнын мактап, магадп турар эвес, харып лириктиг мадырнын сеткил-сатыжын, патриотчу бодандарын, оң өскен черинге ынакшылын аса-редип, бойдуштук чурумалын амыдырал-биле, мыда хайнып турар ажил-биле холбашты-рып, көскү чурумалдар, дең-гелдер-биле бижзөн.

Бурунгунуң боуу ышкан,
акшый берген
Буурула баштыг мыргандар-
ның тоолун дыңапп,
Чажымда-ла, Тоора-Хемге
кады өскөн
Чажыттарым чаатсыг,
пашуусу хонун туудуп,
Сараат салчып, эртен,
кежээ кады аңнап,
Саанчыларның сүтүгү
шайын аартадым.
(«Чаштар мени угуп келди»).

Социалист күш-ажыл
Ю. П. Кюзегиштин өзек те-
мазы болуп, оң хой аныз та-
лалары тодаргай, көскү чы-
рыттыктын, улуг ажил-херек-
терин бөдүрүп турар ишчилер-
ниң бот-боттарында дөмөбөл-
шес өвүр-хевир чуртутууган.
Оларын ажил-ижи Төрөн
чуртун чаартып, чечектеди-
рил турарын «Тыва дугайында
мда» көргүскөн:
Уран-дарган, аңчы, малчын
ишчилерден,
Айны, Хүнну шүргөдзөн

Төрөн чериниң каас-чараш бойдуштук, оң эргэртилме байлакшылыг дугайында «Эмнеерини ыра» деп шү-
лүкте чогаалдын чурулга ар-
галарынын чечектери — дең-
гелдер, метафоралар, эки-
теттер, диригилдигелер, пей-
зажтар чогууру туржунда
шын ажилаттыгын, ону ном-
чукту магадп ханмас. «Күскү
лирика», «Дурулаар чанып
келген» болган он-да өскө
шүлүктүң бижиттинген дил-
дамаа черде аажок чечен-
мерген-биле, бөдүлү-биле,
өвүр-хевирли-биле онаа-
зын турар.

«Ды» деп лириктиг шү-
лүкте Тыванын чараш үнү-
жуну өвүр-хевирин тургус-
каны-биле чергелештир ли-
ригилдигени көчүгү чедимче-
лиг ажилгаан:
Дытта апар чөлөңикен,
Дыңнап тур мен. Тынып
туру.

Дазылдары дына ханы —
Салаалар дег чатты берген,
Дагдан баткан дымаркыт
Сагыш хонун дозуп ишкен.
Шуужуп чонтаан чаагай
дамды
Чулук болуп буруге баар.
«Тынып туру» деп дома-
кты шуут-ла диригилкен.
Оңа чараш бижиттинген бо

СААЯ МАЯНАН.
Бай-Тайга район.

Чурулга салбырында

Кызылдың уран чүүү училчезинде чурулга салбыры ажиттыгандан бээр чүгө ийи боуук доозуп үнгөн. Доозукчуларын арзылдан өвүрде Байның эрес, Чон-Хемчикте Көк-оол Ширап, Барыны-Хемчикте Хирликей оол Борзак болгаш өскөлдөр даа школа ажилдап, ажилына макталдыг чоруну көргүсө берген.

Бистин салбыр ортумак тускай эртенкиг чурукчуларын, черчегине башкыларын белеткен турар. Сургуулар дөрт чыл тургуулаа уран чурулганын чажыттарын өрөнүп, сөөлү курскка баргаш практиканы эртен турар. Республиканың шко-
лаларына, чурулга мастерскаяна практикалап, чурулга таласы-биле даалгаларын күсүдүп турар. Хостуг шактарда чогаалды таласы-биле ажиттыг чүүдөдери база кызып ту-
рарлар.

Келир үениң чурукчулары училчезини хой-ниити ажи-
лыга аделейлгип чоруну көргүзүп турарлар. Училчези пи-
тиниги шимделе касталгаларын чурулга салбырының үшкү
курсулары Слава Никитин, Александр Кукунет, Ови Сого
болгаш өскөлдөр-даа кончү эки күсүскөн. Дөрткү курсчу
Валерий Озеров наймыскалыг бөдүрүлгө черлеринге болгаш
школаларга «Совет чурулгада найрал теманы» деп солун
лекцияны калы ундаа номчогон.

Сургуулар училчези болгаш «Найрал» кинотеатрга
делгелгени организастап эртергешер. Келир үениң чуруку-
ларынын баштайгы шенелдерин көрүктүлөр соңуругаан.
Бирги, ийги болгаш үшкү курстун сургууларды чокта
чаа Барыны-Хемчик, Бай-Тайга, Улуг-Хем, Тес-Хем район-
нарың, фермаларына барып, оларын шимделгени ки-
ришкен. Бо ажилга бирги курсчулар Ойгун, Себен, үшкү
курсулар Ови, Барба оларын барган районнарын уду-
тукчулары мактап, ертектег белектер-биле шаңнаан.

Бышкы дымтаалыга хүннеринде училчезини дөрткү курс-
чулары революциянын кавайы Ленинград хоорайже эскур-
сиялап чораш келген.
Н. ШОЙДАА.
Кызылдың уран чүүү училчезиниң сургуулу.

ООН ШЫЛГАРАЛЫ ӨЛҮМ ЧОН

Гвардейи дайынчы комсомолчу Александр Матросовтун шылгалары Ада-чуртунуң Улуг дайынының чыл дөмдөгөдөгө уттудурбас арын кылдыр бижиткен. 1943 чылдың февраль 23-те Чернушкин суур дөш ажелетчи фа-
шистер-биле тулчушкунуң шийтирилг үезинде дайынчы камгаланыр боодага чериден бооп турган пүлөмдүнүн аксын Александр нага-боду-биле дугаалган. Маадыр бодунуң амы-тынын бергеп, өөрүнүң челишкениң болурун хал-
дырган.
Совет Эвилелиниң Маадыры А. Матросовтун шылгалары-
ның 30 чылынга тураскаалып Бүтү-эвилелиниң «Билиг» ни-
телиге болгаш ВЛКСМ ТК кезээ эртирериян организастаан.
Кежээни февраль 16-да Москвага эртерген.

Оркестр ойлаан хонжум аялганын үнөри дымнаахы
турда, гвардейи 254 дугаа адыгыш полктун шериг сал-
бырларынын дайынчы тутканын залга кирип келген. Алек-
сандр Матросов ол полкка шериг албанын эртерип тургаш,
шылгалар кылган.

Кежээге ВЛКСМ ТК-нын барги секретары Е. М. Тажелан-
ков, армия генералы М. И. Казаков, Ада-чуртунуң Улуг да-
йынынын киржикчилери — солдат-маадырнын дайынчы аш-
тери болгаш өңүктери, Александр Матросовтун адын эдиле
турар бөдүрүлгө черлериниң удуруткучлары, өрөнчиги аны-
актар киришкен.

Дайынчы алдарың болгаш маадырлыг чоруктуң үлөтөр-
чүлө бооп турар алдарың патриоттуң, оң шылгаларының
дугайын сөс алганнар чүрөктин ханызындан чылы-биле
үнөлөп чугаалаан.
(СЭТА-нын көрр).

ЧААГАЙ ЧАҢЧЫЛ

ПСКОВ. (СЭТА-нын көрр. Н. Милов дамчыткан). Псков де-
вискээриниң комсомолузынын спортчу-шеригиткен чарыгы
В. И. Ленин аттыг шалге эгелзөн. Чыгышты Совет Эвилели-
ниң Маадыры Александр Матросовтун шылгаларынын 30 чыл
оюнга болгаш Совет Чепсектиг Күштериниң 55 чыл оюнга ту-
раскааткан.

Чарыска «хал десантларының» он бир батальону кириш-
кен. Оолдар, кыстар аңгы-аңгы оруктарга нитииз-биле ийи
мун километр хире хаактап эргешкен. Февраль 23-те Чернуш-
кин суурга келир. Бир шүлүктүнүн чеченчиди чугаалаанын
Эугаар алырга, мыда гвардейи Александрын чүрээ боода-
га онгузунда бөгүн-даа соң турар. «Шылгалар» деп шериг-
спорт оюну база ол хүн болур.

Бургуңдан тура өрус чер — Псков девискээриниң комсо-
молчулары Александр Матросовтун дугайында тураскаалды
кадагалан турар. Аныяктарынын воскресниктерге болгаш суб-
ботниктерге ажилдааш чымдырган ашк-хөргөжизиниң күс-
сел-биле Великие Лукиге Матросовтун комсомолчу алдары
аттыг музейни түдүп тургускан. Псковтун эң эки оолдары
ДОСААФ-тын спорт секцияларында болгаш бөлүмнеринге ө-
рөнүп эртекте, комсомолдун маадыр олгунун адын дайынчы-
ларынын даңдызына монге киирген гвардейи полкка шериг
албанын эртерип эргени алыр.

Мында чал чаагай чаңчыл тургустунган. Хаакты «десанты-
лар» «Күш-ажыла болгаш орап камгалагына. белең» деп
комплексити кышкы нормаларын көдө күш-культураулар-
ның дужаарыга дуза чедирер кол соругалыг.

ФЕВРАЛЬ 18-ТЕ
КЫЗЫЛДАН
10.00—Урутарга фильм. «Чүн биле Гек». Уран-чечен
фильм. 11.30—«Мамыш». Урутарга дамчыдыла.

МОСКВАДАН
12.00—Дамчыдылгалар программасы. 12.05—Медээлер. 12.10
—Школачылалар. «Будильник». 12.40—«Музыкалыг класс».
13.10—Школачылалар. «Диринг бойдуштук чажыттарыныс».
Биология олимпиадасы. 1-ги элчегиниң айткычтарына
харымылар. 14.10—Өңүгү телекөргүзүп. «Кино алы-чоруктары-
ның кауу». 15.10—Совет Армиянык болгаш Флоттун дай-
ынчыларына. 15.45—А. Н. Островский болгаш Н. Я. Со-
ловьев. Фильм-шпи. 18.00—«У. У. Информастыг программа».
18.30—18.40—Чапсар. 18.40—РСФСР-ниң улустун артизи
И. Некаева ирлап тур. 19.00—Мичилиг хоней таласы-биле
делегей чемпионнады. СССР-ниң болгаш Филиппиниң
чымыды командалары. 2-ги оюн. «Динамо» деп Топ стадион-
дан дамчыдыла.

КЫЗЫЛДАН
19.45—Павлак кара-бажың дугайында чугаа. Уран-чечен
фильм.

МОСКВАДАН
21.45—«Уткуштур план—боттанышкында». 21.30—«Кино-
панорама». 23.00—«У. У. Информастыг программа. 23.30—
Концерт. 23.50—Хоней таласы-биле СССР-ниң чемпионнады.
«Хямык» (Воскресенск) —«Спартак» (Москва). 2-ги, 3-кү оюн.
Воскресенсктен дамчыдыла. 00.10—00.20—Чапсар. 00.20—
01.15—Хонейге СССР-ниң чемпионнадыдан дамчыдылганын
уланчызы.

ФЕВРАЛЬ 19-ТА
КЫЗЫЛДАН
19.00—Телемедээлер. 19.15—«Акробатика көргүзүлгери».
Телефильм. 19.35—Ниятиздел амыдыралының экирия. Дам-
чыдыла. 20.05—«Якут чериниң чаартылганы». Телефильм.
20.35—«Беш чылга—шаалыны күш-ажылды». Дамчыдыла.
21.05—Телемедээлер. 21.25—23.00—«Дурулаар ужуң чорлар».
Уран-чечен фильм.

АГААР
Кызылдың агвар стация-
зында медээли буттар алар-
га, бөгүн республикага болгаш
Кызылга шокар булуттар.

Агаардың температурасы
дагып районнарга 15—19, се-
негеринде 19—23. Кызылга
21—27 градус оок болур.

Редактор В. С. ШАРОВИЧ.

Кинотеатрларда

ФЕВРАЛЬ 18-ТЕ
«НАЙРАЛ»: «Онеола» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05,
21.00 тактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Мында дин халаалар ыркым» (1-ги, 2-ги
сериялары) 10.00, 13.30, 17.00, «Карпухны» 20.30 тактарда.
«ПИОНЕР»: «Топка, топка, биче сек» 9.00, 12.40, 14.30, 16.30,
Мультифильм 10.50, «Эргежок чугула очкопай» 18.30,
20.30 тактарда.
«ВОСТОК»: «Прерия» 11.20, 15.00, «Сегирап азымшыкы»
13.10, 16.50, 20.30, «Олеся» 18.40 тактарда.

ФЕВРАЛЬ 19-ТА
«НАЙРАЛ»: «Хепертен келген аалчы» 9.40, 11.30, 13.20,
15.10, 17.00, 18.50, 20.40 (узаткан сенс) тактарда.
«КАА-ХЕМ»: Эргежок чугула очкопай» 15.00, 16.50, 18.40,
20.30 тактарда.
«ПИОНЕР»: «Чалгыс эл» «Сени шийне!» деп киножур-
нал 5-кү үндүрүлгө 10.30, 17.00, «Кызыл шө» (1-ги, 2-ги
сериялары). 16.00, «Онеола» 12.10, 13.30, 20.30 тактарда.
«ВОСТОК»: «Сегирап азымшыкы» 18.30, 20.30 тактарда.

РЕДАКЦИЈАНЫҢ
АДРЕСИ: 667000

Кызыл. Шетинкин-Браченко кудумчуу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторунуң 24-63, редакторунуң ораакчыларынын 35-24, пропаганда
кылызнын 23-54, харымсалгалыг секретарынын 23-35, партияны амырал кылызнын 37-13, культура кылызнын 23-54, көдөз ажи-
агы кылызнын 21-47, үетпөр кылызнын 22-64, чагаа кылызнын 41-27, информация база совет тургузуу кылызнын 20-60, бухгалтерияны
31-75, корректорларынын 27-41. Согуз келбей барганга 32-75 телефоныч долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер чериниң республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Браченко № 1).

Солун неделяда 6 катап үнөр
Пар ама 2. Тираж 15453. Чагы № 668.

ТС-00059